

УДК 349

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.2.7>**Іван ФЛИС**

кандидат політичних наук, доцент кафедри права, Львівський інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом, вул. І. Мазепи 29, м. Львів, Україна, 79059

ORCID: 0009-0005-9327-4098**Ivan FLYS**

Candidate of Political Sciences, Associate Professor at the Department of Law, Lviv Institute of the Interregional Academy of Personnel Management, I. Mazepa str., 29, Lviv, Ukraine, 79059

ORCID: 0009 – 0005-9327-4098**ЕКОНОМІЧНА ДИКТАТУРА У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ – ПЕРЕСТОРОГИ ТА РИЗИКИ****ECONOMIC DICTATORSHIP IN POST-WAR RECOVERY – WARNINGS AND RISKS**

Засадничою метою статті є спроба екстраполювати основні причини допущених прорахунків довоєнного планування в управлінні економічними процесами країни, послідовна реалізація яких реконструювала б стару модель та надала динамічного розвитку на перспективу новостворених. Акцентовано увагу на передбачення НАН України, ведучих наукових закладів країни у 2015 р. оцінки соціально-економічних втрат і пріоритетних напрямів державної політики в стратегію повоєнного відродження певних регіонів. Вказано на продуктивні та перспективні наукові розвідки наукових закладів України щодо векторного визначення підтримки та розвитку вітчизняної економіки. (Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, Інститут економіки промисловості НАН України, Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Інститут соціології НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, ДУ “Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього” та ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”). Проаналізовано досвід економічного відновлення та розвитку європейських країн, а також Японії та Південної Кореї у повоєнний період та вказано на основні чинники, що сприяли їхньому економічному успіху. Опіраючись на досвід відновлення як приклад, показано базову демократичну геополітичну доцільність моделі економічної реконструкції країни та висвітлено наслідки авторитарного управління / керування економікою у повоєнний час, позитивний і не зовсім, показано наслідки реалізації виробленої стратегії. Вказано на те, що успіх повоєнної відбудови України можливий лише в тому разі, якщо заходи економічної політики держави реалізовуватимуться в руслі чіткої та послідовної стратегії, спрямованої на дерегуляцію економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату.

Ключові слова: досвід повоєнного відновлення, економічне зростання, соціально ринкова економіка, ключові галузі розвитку, зайнятість, продуктивність праці, соціальна політика, економічна реконструкція.

The fundamental purpose of the article is an attempt to extrapolate the main reasons for the miscalculations of pre-war planning in the management of the country's economic processes, the consistent implementation of which would reconstruct the old model and provide dynamic development for the newly created one. The author emphasizes that in 2015 the National Academy of Sciences of Ukraine and the country's leading scientific institutions foresaw the assessment of socio-economic losses and priority areas of state policy in the strategy of post-war revival of certain regions. Productive and promising scientific researches of scientific institutions of Ukraine on the vector determination of support and development of the national economy are pointed out. (Ptukha Institute of Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economic and Legal Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, I.F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Regional Studies named after M.I. Dolishnyi). The author analyzes the experience of economic recovery and development of European countries, as well as Japan and South Korea in the postwar period and identifies the main factors that contributed to their economic success. Using the experience of recovery as an example, the basic democratic geopolitical expediency of the model of economic reconstruction of the country is shown and the consequences of authoritarian management / economic management in the postwar period, positive and not so positive, are highlighted, and the consequences of the implementation of the developed strategy are shown. It is pointed out that the success of Ukraine's post-war reconstruction is possible only if the state's economic policy measures are implemented in line with a clear and consistent strategy aimed at deregulating the economy and creating a favorable investment climate.

Key words: postwar recovery experience, economic growth, social and market economy, key areas of development, employment, labor productivity, social policy.

Збройна агресія Російської Федерації проти України загострила виклики економічного характеру в країні. Значимі втрати спричинені економіці держави спровокували щомісячний 5 млрд дол \$ дефіцит бюджету та скорочення української економіки на більш ніж 35% у 2022 році [1].

Нині дехто, серед політиків, основною причиною спаду економічного розвитку в країні вважає події 2014 р., які призвели до анексії Криму та збройного конфлікту на сході України. Зрозуміло, що ці події істотно вплинули на динамічний розвиток країни. Але, усе ж таки, основні проблеми, що склалися в Україні, зумовлені непослідовними та непродуманими реформами у сфері економіки [2].

Отже, **мета статті** – проаналізувати основні чинники негативного впливу на розвиток економіки країни, підкреслити значимість створення нової концепції реконструкції економіки в повоєнний період.

Економіка України була 50-ю у світі за розміром ВВП за паритетом купівельної спроможності – 353 млрд. дол. (оцінка МВФ за 2016 р.). ВВП країни упродовж 2000 – 2008 р. постійно зростав і досяг 74,2% рівня 1990 р.

Однак, в умовах фінансової кризи у 2009 р. темпи зростання уповільнилися, а з 2013 р. ВВП країни почав падати і зупинився у 2016 р. на 59,9% рівня 1990 р. Економічна та політична невизначеність призвели до прийняття урядом складних та незавжди оправданих рішень у фінансовій політиці, оскільки збільшувалися видатки на оборону та безпеку на фоні обмежених бюджетних доходів: (уряд систематично переглядав бюджет та податкове законодавство, ініціював зміни до нього). Виник суттєвий дефіцит енергоносіїв внаслідок зменшення видобутку вугілля, обмеженого постачання газу та дисбаланси у постачанні електроенергії. Через заборону РФ імпорту низки українських товарів на 11,5% впав експорт продовольчих товарів. Виросли тарифи на житлово-комунальні послуги, залізничні та інші перевезення. Витрати з боку держави на утримання об'єктів інфраструктури різко знизилися. Разом з тим, не було впроваджено жодних суттєво позитивних реформ в секторах інфраструктури. Внаслідок високої інфляції, складного фінансового стану компаній та заморожених соціальних стандартів реальний наявний доход домогосподарств скоротився на 8,4%. Уряд збільшив податки та намагався урізати видатки через обмежені внаслідок рецесії доходи. Бюджетний дефіцит, рекапіталізація державних банків та Нафтогазу, а також стрімке знецінення гривні призвели до стрімкого зростання державного боргу до

70,3% від ВВП. Великі квазіфінансові операції з державними облігаціями, проблеми на міжбанківському ринку кредитування через падіння банків, обмеження на рефінансування банків надавали роль монетарної політики. Фінансовий ринок залишили низка іноземних компаній. Економіка країни черговою раз зазнала кризи: ВВП знизився на 20%, а інфляція сягнула майже 60% [3].

Стан економіки України та глибини її падіння з моменту загострення війни на Донбасі (2014) засвідчили критичний рівень неготовності країни до сучасних загроз. Набула поширення думка, що нашому уряду слід відмовитися від шкідливої догми про визначальну роль державного бюджету в економічному житті країни, а пріоритетного значення набуватиме розвиток в Україні приватної ініціативи та підприємництва.

НАН України, ведучі наукові заклади країни у 2015 р. розробили програмний документ “Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики”, що відображав стратегію відродження регіону. Крім того, була підготовлена Національна доповідь: “Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі”. В розробці вказаних програм розвитку брали участь науковці Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, Інституту економіки промисловості НАН України, Інституту економіко-правових досліджень НАН України, Інституту соціології НАН України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, ДУ “Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього” та ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України” [4]. Реалізація запропонованих стратегій і тактики, дозволила б відновити зруйновану економіку в умовах важливих змін того часу.

Попри те, високі урядові структури, отримуючи істотні зовнішні фінансові надходження (кредити досягли 77 млрд. дол., що дорівнювало 72% ВВП), не направили їх у пріоритетні сфери та галузі економіки. Зазначено вплив з країни вільного капіталу, який міг бути використаний на розвиток економіки та вирішення соціальних проблем, мали місце негативно значимі для поповнення казни контрабандні товаропотоки при непрозорості митного контролю, нестабільність валютного курсу та валютні спекуляції що провокували цінові коливання та “шоки”. Український олігархічний бізнес зосередився

на виснажливій експлуатації фондів і сировинних ресурсів.[5] Економіка продовжувала залишатися малоефективною, надміру “бюджетизованою”, забюрократизованою та корумпованою. Її експортний потенціал визначали монополії, сконцентровані у вузькому сегменті сировинних галузей, передусім металургії та сільського господарства.

Київська школа економіки на вересень 2022 р. збитки інфраструктури оцінювала на рівні 127 млрд дол., збитки промисловості сягнули 10 млрд дол., неотримані доходи до 30 млрд дол. [6]. Економіка країни зазнала непоправимих втрат (знищені сталеливарні заводи в Маріуполі, основні нафтопереробні заводи, пошкоджена енергетична інфраструктура, шляхи сполучення, мости). Виріс рівень безробіття до 30%. Відбулася окупація частини території на сході України, точна чисельність населення під окупацією достименно невідома. За оцінками Держстату, наприкінці 2021 року, в Донецькій області було 4 млн людей, в Луганській 2,1 млн (включно з окупованими територіями), 1 млн людей проживали в Херсонській та 1,6 млн в Запорізькій обл., які у жовтні 2022 були частково окуповані. Агресор провів примусову “евакуацію” населення з Херсону та області, близько 2 мільйонів людей, із них кілька сотень тисяч дітей, були депортовані до Росії.. Для України це величезні людські втрати та непередбачувані негативні демографічні наслідки.

Перемога України безупинно наближається, набуває все більше чітких обрисів (2023 р). На часі повоєнне відновлення країни. Державі необхідно сформувати стратегічні засади нової економічної моделі і остаточно позбутися пострадянської спадщини, уникнути допущених помилок і прорахунків та стати суспільством з сучасною економікою, сильними демократичними інституціями та потужним оборонним сектором.

Історії відомі приклади економічної реконструкції багатьох країн у повоєнний час. Кожен з них унікальний і залежав від багатьох факторів – починаючи з наявності природних ресурсів і закінчуючи зовнішньополітичними обставинами у регіоні. Знання про напрями, пріоритети і конкретні механізми політики повоєнної реконструкції у країнах Західної Європи, Японії, Південної Кореї, Ізраїля розкривають чинники успішності трансформаційних реформ і євроінтеграції у країнах Центральної та Східної Європи, вказують на загрози відновленню й подальшому зміцненню національної економіки та держави.

Європа була зруйнована війною. Повоєнне виробництво сільськогосподарської продукції

становило 83% рівня 1938 року, промислове – 88%, а експорт – лише 59%. Економічні зв'язки між країнами були розірвані. Сполучені Штати у 1951р, для повоєнного відновлення, надали допомогу 13 європейським країнам обсягом \$13,3–15 млрд. Постачання зі США допомогли запобігти голоду, розвинути промисловість і стимулювати споживання. Основними одержувачами допомоги стали Великобританія, Франція, Італія, Західна Німеччина та Нідерланди – на ці країни пішли 2/3 всіх коштів. Однак, гроші не йшли до бюджетів країн безпосередньо, а виділялися на цільове придбання промислової та сільськогосподарської продукції. Акумулювали та контролювали кошти спеціальні фонди під спільним управлінням органів влади країн-реципієнтів і США. Ці ж фонди вели облік потреб країни та контролювали витрати. Загалом, “План Маршалла” спрацював, економіки країн-реципієнтів з плином часу відновилися.

Переможена Німеччина війною була вщент зруйнована. Виробництво скоротилося у 7 разів порівняно з довоєнним рівнем, у країні панувало масове безробіття. Фінансова система зазнала колапсу через величезну інфляцію та держборг. Німецькі політики в 1948 р жорстко підійшли до питань економічного відновлення: скасували державний контроль за цінами на товари та 90% регуляторних обмежень для бізнесу. Запровадили дерегулювати бізнес, демонополізувати економіку, підтримати малий і середній бізнес, фіскально стимулювати експорт та інвестиції. Особливу увагу приділили фіскальній політиці. Держава та місцеві органи влади мінімізували свої бюджети. Як результат, у 1962 році рівень промислового виробництва в Західній Німеччині перевершив довоєнні показники втричі. ФРН посіла друге місце за величиною золотовалютних резервів, третє місце після США та Англії за обсягом промислового виробництва.

Італія опинилася серед найбільш постраждалих і зруйнованих європейських країн. Історія повоєнного відновлення Італії унікальна державно-монополістичним капіталізмом (ДМК), який яскраво проявився в діяльності гігантських державних об'єднань.

Країна отримала \$1,5 млрд допомоги в основному у вигляді товарів та обладнання. Характерною особливістю було те, що більшість цієї допомоги розподілили між компаніями-монополістами. Італійський уряд застосував так звану систему пріоритету – проводив першочергове забезпечення дефіцитною сировиною великих промислових монополістів. Теж було і з наданням кредитів. У результаті італійські монополісти почали швидко розвиватися, що призвело до

зростання промислового виробництва. Італія повністю відновилася після війни вже до початку 50-х, але проблеми, із-за надмірної монополізації економіки, проявилися пізніше разом з корупцією та диспропорціями в розвитку окремих регіонів країни.

Японія не просто програла війну – вона була знищена. Рівень промислового виробництва становив 20% показників 1939 року, 70% усіх промислових потужностей лежали в руїнах. Імперію позбавили колоній, а з ними – дешевої сировини, палива і продовольства. Японія з 1945 по 1952 р перебувала під повним контролем США, що дозволило зробити непопулярні, але важливі ліберальні зміни, без яких країна не змогла б відновитися. 1949 р в країні було проведено податкову реформу, знижено корпоративні податки, але збільшено оподаткування населення (до цього його практично не було). Японці вирішили не відновлювати зруйновану промисловість, а будувати її з нуля. Однією з ключових особливостей є визначення пріоритетних галузей: в 1950-х це були класичні металургія, енергетика та суднобудування, у 1960-х – електроніка та автомобілебудування, високотехнологічне виробництво. На науково-технічні розробки витрачалося понад 3% ВВП. Такий підхід дозволив швидко захопити світовий ринок споживчої електроніки. Через дванадцять років, у 1969 р Японія вийшла на друге місце у світі за обсягом ВВП і промислового виробництва, її економіка стала хрестоматійним прикладом успішного відновлення після війни.

Ефективність допомоги Кореї досі є предметом активних дискусій в економічних колах. Досвід Південної Кореї показує, що участь уряду в процесі прийняття рішень щодо розподілу донорської допомоги та розробки стратегії подальшого розвитку країни є одним із факторів успіху повоєнної відбудови. Тому уряд повинен бути проактивним щодо ідей та проектів відновлення та мати можливість щодо прийняття рішень, тоді як донорські організації мають мати можливість щодо контролю цільового використання коштів. Корея зазнала руйнувань і була розділена на дві частини. ВВП на душу населення 1961 р становив навіть менше показника багатьох країн Африки. Перші повоєнні реформи не дали бажаних результатів. З приходом до влади військової диктатури (1961р) відбулися векторно-кардинальні зміни в економічній політиці. Економіку зробили експортоорієнтованою. Наступні двадцять років (1960 – 1980) йшло стабільне зростання економіки в середньому 8%, країна стала однією з провідних світових економік вже до 2000 року.

Стартові позиції для розвитку Ізраїлю як країни були нульові: територія країни зруйнована “війною за незалежність”, економіка перевантажена величезним (800 тисяч) напливом емігрантів з арабських країн, бідні природні ресурси, величезні витрати на армію – 40% від усіх витрат країни, нестабільна зовнішньополітична ситуація. Сільське господарство забезпечувало лише близько 50% потреб у продовольстві, а доходи від експорту покривали не більш ніж 30% витрат на імпорт. Ізраїльтяни зробили ставку на безпеку, розвиток та інновації, пошуках додаткових ресурсів. Ними стали кредити та гранти США, а також випуск держоблігацій (Позика незалежності), які розміщувалися в інших країнах, а також репарації від Західної Німеччини (\$112 млрд у сучасному еквіваленті), які становили до 55% додаткових доходів бюджету у 1952–1965 роках. Нова економічна політика Ізраїлю (1952) полягала в значній лібералізації економіки, зокрема, скасування розподільчої системи та держрегулювання цін. Також держава відмовилася від емісії грошей на покриття витрат. Водночас країна запустила великі інфраструктурні проекти, такі як будівництво водогонів, заводів і портів. І ця модель спрацювала. ВВП Ізраїлю демонстрував зростання на рівні 10%, споживання на душу населення зросло на 221%, а до 1965 р. країна практично досягла нульового безробіття. І головне – за цей період Ізраїль залучив потужні інвестиції та зміг закласти основи своєї промисловості [7].

Рецепт відновлення кожної країни різний і залежить від її економічних, геополітичних і навіть культурних особливостей. Є низка інструментів, спільних для всіх успішно відновлених після війни країн: лібералізація економіки, створення великої кількості робочих місць державою, орієнтація економіки експорту і значне вливання зовнішніх фінансових ресурсів. Але попри те, що навіть маючи у своєму розпорядженні всі інструменти відбудови та зростання економіки, надзвичайно важливо ефективно їх використовувати. Тут завжди є місце ризикам і пересторогам.

В історії розвитку кожної успішної країни можна простежити етапи антикризового управління спрямовані на подолання наслідків соціально-економічних криз, що виникали під впливом несприятливих внутрішніх та зовнішніх умов.

Економічна нестабільність і безкарність розхитують державний лад. Коли в людей немає грошей на першу необхідність, коли вони відчувають високий рівень небезпеки, в такому випадку люди вимагають змін.

Як один із варіантів при цьому, бажання мати при владі “сильну руку”, з’являється запит на “наведення порядку”, встановлення авторитаризму, економічної диктатури. Соціально найбільше вразливе населення готове жертвувати частиною своїх прав та свобода. Чому це відбувається? Немає нічого дивного в тому, що схильність до авторитаризму актуальне саме тоді, коли країна переживає соціально-економічні проблеми. Важливу роль у симпатіях чи антипатіях до авторитарного режиму відіграє фактор безпеки/небезпеки.

Україна не є виключенням. Вагомим чинником, традиційною болячкою української політичної культури є віра значної кількості громадян у те, що очолити державу має “сильна рука”, котра радикальними методами здолає економічні труднощі, корупцію та все інше. Ця віра – одне з живильних джерел українського популізму, що раз по раз дарує владу тим, хто обіцяє “навести лад” тут і одразу.

Нині українцям деякі ЗМІ, ненаполегливо нав’язують мем, раніше частково закріплений у масовій свідомості, про “президентське управління”. Українцям відоме рішення Конституційного Суду щодо повернення до Основного Закону 1996 року та ухвалення нового Закону про Кабмін, де були зафіксовані відчутно більші повноваження глави держави, що означили перехід (дехто говорить – повернення) України до президентської форми правління і до наведення “порядку”. Досвід так званої “суперпрезидентської” держави і набуття Президентом розширених повноважень маємо. Отже, суперпрезидентська республіка – форма державного управління, за якої принцип поділу влади задекларований, але реалізований лише зовнішнім чином; насправді ж влада зосереджена у президента та підконтрольних йому інституцій. Одна із форм авторитаризму. А тепер подивимося на те, які повноваження де-юре плюс де-факто мав Янукович. Реально всі гілки влади були підпорядковані йому; у Верховній Раді діяла провладна більшість, вищі судові інстанції, включно із Конституційним Судом укомплектовані надійними своїми кадрами, що забезпечувало їхні “правильні” рішення. Служба безпеки виведена за межі парламентського контролю, можна одноосібно вільно розпоряджатися коштами Держбюджету і звільнити Генпрокурора без мотивації своїх дій. Щодо указів, які мають силу законів – то досить зайти на офіційне Інтернет-представництво глави держави і прочитати, як президент регулював зовнішньодержавні політичні та економічні процеси. Отож в країні мало місце “роздутої і надпотужної виконавчої влади, не

врівноваженої ані законодавчо, ані судово і не підзвітної їм, і саме це “зупинило розвиток недержавних політичних організацій; перешкодило формуванню ефективної держави; завадило появі відповідального уряду” [8].

Однозначно, нині такі кроки не буде схвалено союзниками України на Заході, де для політичних кіл, а особливо суспільної думки, легітимність є ключовою. Тому що “сильна рука” з повноваженнями диктатора – це те, що може легко завести до прірви. Сильна одноосібна влада в принципі історично не характерна для української політичної культури. Україна – не Сінгапур чи Південна Корея, де суспільства десятиліттями мирились із диктатурою (у південнокорейському випадку – зокрема військовою) заради економічного зростання. Але, мабуть як виключення, нині існують авторитарні країни, в яких економіка сильніша за деякі демократичні. Китай, Сінгапур – приклади якісної економічної конкуренції демократичним режимам, однак не забуваймо, що авторитаризм за собою веде некомфортні обмеження свободи людини. В авторитарних режимах громадяни обмежені рівних економічних можливостей, відповідно, вони не в повній мірі користуються благами, які оперує економіка [9].

Потреба економічної диктатури (введення надзвичайного економічного стану) зумовлена тривалою і руйнівною кризою, яка охоплює всі сфери життя суспільства і може привести до соціальних потрясінь. У певному періоді вона дає змогу подолати негативні явища та процеси в економічному житті держави, які виникли та усталилися: корупцію, ухилення від сплати податків, тінізацію, великі зловживання у сфері зовнішньоекономічних відносин, у виробництві та інших напрямках.

Жорстка економічна політика держави надає змогу спрямувати діяльність усіх підприємницьких структур у правове поле з метою формування справжніх ринкових відносин в інтересах суспільства.

Впровадження економічної диктатури вимагає прийняття “жорстких” законів, які регулюватимуть економічну діяльність в країні. У повоєнний період роль державного регулювання економічних процесів повинна бути значно вагомішою, ніж за умов розвинутої ринкової економіки. Досвід Франції, Чілі, моделі Сінгапуру і Гонконгу ґрунтувалися на вдалому раціональному поєднанні високого рівня державного втручання із тактикою дерегулювання економіки. Щоб досягти високого рівня організації та дисципліни, доцільно ввести сучасну жорстку систему менеджменту на рівнях ієрархії управління

макро- і мікроекономічними процесами незалежно від форм власності та господарювання. Постає питання про те, як забезпечити в кризовій економіці ефективно державне регулювання, зберегти відомчу та державну монополії, які гарантують економічну демократію, уникнути бюрократизації, корумпованості державного апарату, деформацій і змін у чинному законодавстві у разі ухвалення рішень у регіонах, на макрорівні. Як забезпечити свободу конкуренції, ініціативи і підприємництва, сильну мотивацію до праці, інвестицій та інновацій, не допустивши волюнтаризму, надмірного бюджетно-податкового пресу і зростання державної заборгованості?

Скоріше за все, потрібна сильна виконавча влада всіх рівнів, особливо на місцях, сильна держава, здатна до радикальних і одночасно зважених, науково обґрунтованих дій. Отже, стабілізувати ситуацію на макрорівні можна за допомогою сильної виконавчої влади, шляхом створення відповідних умов.

Потрібно якнайшвидше законодавчо відпрацювати шляхи узгодження економічних інтересів товаровиробників, підприємців і держави, навести правопорядок у країні. Лише не корумпована влада може навести порядок, демонтувати великі монополії, які захищають свої інтереси підкупом і насильницькими методами.

Передусім потрібний, оперативний і жорсткий адміністративний контроль щодо використання національного багатства, боротьби з монополізмом, вирішення проблем екології, гарантованого мінімального заробітку, захисту національних інтересів у зовнішньоекономічних зв'язках, дотримання законодавства в галузі підприємництва і фінансово-кредитної діяльності, діяльності державних правових органів, "силових структур". Потрібно запровадити найсуворіший контроль за проходженням у країні грошових потоків, у тому числі бюджетних коштів.

З метою такого контролю доцільно ліквідувати надлишкові контролюючі і нефективні структури. Зосередження виконавчої влади в одних руках дало б змогу оперативніше виправляти помилки, провадити державний контроль за цінами, фінансами, кредитами без припинення ринкових реформ.

За умов, коли економіка набиратиме відповідних темпів зростання, державне втручання доцільно поетапно обмежувати. Економічна диктатура держави повинна діяти доти, поки не буде переконань у стабільності грошово-кредитної, бюджетної та валютної систем, стійкості банківської системи, національної валюти, стану зовнішньої та внутрішньої заборгованості.

Втім, демократія залишається найбільш ефективною і безкровною моделлю економічного зростання і розвитку суспільства. Яскравий приклад цього демонструють США та ЄС після Другої світової війни [11].

Повоєнне відновлення буде викликом не тільки для України, але й для цивілізованого світу. Цей процес потребуватиме значних зусиль урядів, міжнародних організацій, інших заінтересованих сторін.

Вочевидь цілковитого скочення до класичного авторитаризму не буде, оскільки в Україні за останні роки сформувалось доволі сильне громадянське суспільство, яке вагомо впливає на політику.

Висновки. Як показує світовий досвід, повоєнному відновленню економіки передують політичне рішення, що базується на геополітичній доцільності та національному патріотизмі щодо визначення моделі розвитку. Для успішної економічної реконструкції (як варіант) доцільно запровадити та реалізувати наступне:

- у формування стратегії сталого розвитку економіки України на повоєнний період враховувати бачення з цього питання міжнародних фінансових інституцій, Ради Європи та Європейського Союзу;

- існує нагальна потреба в суттєвому оновленні чинного законодавства з урахуванням європейських правових стандартів та кращих практик, що сприятиме відновленню і розвитку вітчизняної економіки. Потребує посилення боротьба з корупцією та завершення реформування судової системи;

- доцільно зберегти та розвинути започаткований курс на мінімізацію регуляторного впливу владних інституцій на операційне функціонування економіки. Насамперед, це стосується скорочення кількості контролюючих органів та їх повноважень, а також лібералізації дозвільних процедур. Крім того, слід забезпечити подальше зниження податкового навантаження на економіку, зокрема шляхом диференціації ПДВ (передусім впровадження нульової ставки на соціально значимі групи товарів), суттєвого зменшення податків на працю (принаймні для малого бізнесу), а також нівелювання митних бар'єрів або і їх цілковиту ліквідацію (окрім випадків захисту внутрішнього ринку від імпорту з недружніх країн).

Зворотною стороною пропонованих змін є суттєве обмеження соціальних видатків та мінімізація бюджетного сектору економіки. Це має стати вагомим пріоритетом економічної модернізації України. Іншим напрямом зменшення бюджетних видатків у контексті мінімізації фіскального навантаження на еко-

номіку, є реформування системи фінансово-бюджетного забезпечення науково-освітньої сфери. Передусім це переведення наукових установ, зокрема інститутів НАН України та галузевих академій (НААН, АМН тощо) виключно на проєктне фінансування, а також кардинальне скорочення бюджетного фінансування закладів вищої освіти (відповідне фінансування має бути збережене лише для чітко визначеного кола бюджетних місць на окремих спеціальностях, які будуть визнані особливо значимими для розвитку держави).

З огляду на пріоритети повоєнного розвитку країни, доцільна зміна цілей структурної економічної політики держави. Замість існуючої практики державної підтримки бюджетоформуючих та експортоорієнтованих галузей (а саме вони визначають сировинний характер української економіки, до того ж ринки, на яких працюють підприємства цих галузей в Україні, є значною мірою картелізованими),

уряд має стимулювати розвиток малого бізнесу, одночасно заохочуючи самозайнятих осіб і підприємців інвестувати у стартапи та реалізацію інноваційних проєктів.

Започатковані зміни повинні не лише продовжуватися, але і посилюватися на повоєнному етапі. В протилежному, на нас неминуче чекатиме повернення назад до кланово-олігархічної економіки, з усіма її “виразками”: монополізацією ринків, корупцією, високою енергомісткістю виробництва, переважанням сировинних галузей, низькою якістю соціального капіталу, незадовільним інвестиційним кліматом тощо.[10]

Таким чином, слід констатувати, що повоєнний економічний бум в Україні можливий лише в тому разі, якщо заходи економічної політики держави реалізовуватимуться в руслі чіткої та послідовної стратегії, спрямованої на дерегуляцію економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату.

Література:

1. Даценко В. Транспортна блокада Росії. Light. . *Дзеркало тижня*. 2022. 8 квітня. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/transportna-blokada-rosiji-light.html>
2. Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю.Городніченка, Ілони Сологуб, Бетріс Ведер ді Мауро. CENTRE FOR ECONOMIC POLICY RESEARCH CEPR PRESS. Паризький звіт 1.
3. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України / Economy of Ukraine*. 2019. № 1(686) е_ISSN 2522_9478
4. 2014 рік: Економічні підсумки для України “Рік кризи та нові можливості” 28.07.2015.
5. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України / Economy of Ukraine*, 2019, № 1 (686) е_ISSN 2522_9478
6. Детальні дані щодо руйнувань та збитків завданих українському бізнесу. Інститут Київської школи економіки (KSE Institute) <https://kse.ua/about-the-school/news/zbitki-zavda...>
7. Я. Железняк. Пять історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. Новини LB.ua в соціальних мережах Facebook, Twitter і Telegram Глобна-Економіка-Бізнес 13 квітня 2022.
8. С. Грабовський. ГО “Київське братство”.
9. Олєфір В. Ю. Вплив тимчасового авторитаризму на економічний розвиток держави. *Union Standard Bank*, м. Львів УДК 330.34:316.462
10. Бочан І. О., Михасюк І. Р. Глобальна економіка: К. : Знання, 2007. 60–67 С.
11. Дяченко С. Як нам відбудувати Україну. Успішні світові кейси повоєнного відновлення. 27.05.2022.
12. Максимов В. Стало відомо, скільки українців втратили роботу через війну. *Today. Ua*. Режим доступу: <https://ukraine.today.ua/ru/stalo-uzvestno-skolko-ukrayntsev-poteryaly-rabotu-uz-za-voyny>
13. Реун А. Податково-митна реформа 2.0. *Дзеркало тижня*. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/business/podatkovovo-mitna-reforma-20.html>
14. Квіт С. Усе має змінитися: десять кроків з реформування вищої освіти після війни. *Дзеркало тижня*. 2022. 31 березня. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/science/use-maje-zminitisja-desjat-kroktiv-z-reformuvannja-vishchoji-osviti-pislja-vijni.html>

References:

1. Datsenko V. Transportna blokada Rosii. Light. . *Dzerkalo tyzhnia*. 2022. 8 kvitnia. Rezhym dostupu: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/transportna-blokada-rosiji-light.html>. [in Ukrainian].
2. Vidbudova Ukrainy: pryncypy ta polityka. Za red. Yu.Horodnichenka, Ilony Solohub, Betris Veder di Mauro. CENTRE FOR ECONOMIC POLICY RESEARCH CEPR PRESS Paryzkyi zvit 1. [in Ukrainian].
3. Ivanov S.V. Ekonomichne vidnovlennia i rozvytok krain pislia zbroinykh konfliktiv ta voien: nevttracheni mozhlyvosti dlia Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy / Economy of Ukraine*, 2019, № 1 (686) e_ISSN 2522_9478 [in Ukrainian].
4. 2014 rik: Ekonomichni pidsumky dlia Ukrainy “Rik kryzy ta novi mozhlyvosti” 28.07.2015. [in Ukrainian].
5. Ivanov S. V. Ekonomichne vidnovlennia i rozvytok krain pislia zbroinykh konfliktiv ta voien: nevttracheni mozhlyvosti dlia Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy / Economy of Ukraine*. 2019, № 1(686) e_ISSN 2522_9478 [in Ukrainian].

6. Detalni dani shchodo ruinuvan ta zbytkiv zavdanykh ukrainskomu biznesu. Instytut Kyivskoi shkoly ekonomiky (KSE Institute) [https://kse.ua › about-the-school › news › zbitki-zavda](https://kse.ua/about-the-school/news/zbitki-zavda). [in Ukrainian].
7. Ya.Zhelezniak. Piat istorii ekonomichnoho uspiyku pislia viiny: svitovyi dosvid dlia Ukrainy. [in Ukrainian].
8. S.Hrabovskiy. HO “Kyivske bratstvo”. [in Ukrainian]
9. Olefir V.Iu. Vplyv tymchasovoho avtorytaryzmu na ekonomichni rozvytok derzhavy. Union Standard Bank, m. Lviv UDK 330.34:316.462 [in Ukrainian].
10. Bochan I. O., Mykhasiuk I. R. Hlobalna ekonomika: K. : Znannia, 2007. 60–67 S. [in Ukrainian].
11. Diachenko S. Yak nam vidbuduvaty Ukrainu. Uspishni sivitovi keisy povoiennoho vidnovlennia. 27.05.2022 [in Ukrainian].
12. Maksymov V. Stalo vidomo, skilky ukrainsiv vtratyly robotu cherez viinu. Today. Ua. Rezhym dostupu: <https://ukraine.today.ua/ru/stalo-yzvestno-skolko-ukrayntsev-poteryaly-rabotu-yz-za-vojny> [in Ukrainian].
13. Reun A. Podatkovo-mytna reforma 2.0. Dzerkalo tyzhnia. Rezhym dostupu: <https://zn.ua/ukr/business/podatkovo-mitna-reforma-20.html> [in Ukrainian].
14. Kvit S. Use maie zminytsia: desiat krokiv z reformuvannia vyshchoi osvity pislia viiny. Dzerkalo tyzhnia. 2022. 31 bereznia. Rezhym dostupu: <https://zn.ua/ukr/science/use-maje-zminitisja-desjat-krokv-z-reformuvannja-vishchoji-osviti-pislja-vijni.html> [in Ukrainian].